

[להערה מ"א עמוד קל"א]

1234567

(ו) ואת ערום ועריה. הבאנו למה דאיתא במנחות דף מג : וכן הוא ברמב"ם פ"ו מהל' מזוזה הי"ג וז"ל, חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקב"ה וכו', ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישירים, אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירין רבים, והן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר, חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם, בריך רחמנא דסייען עכ"ל. והיינו דבהני מצות איכא סגולת השמירה מן הרע והחטא, ע"י כך שהם מזכירין לו לאדם את הקב"ה, וכמו"כ הבאנו שם דאיכא להך ענינא נמי במצות מילה, יעו"ש בעמוד קל"ד, וכן הוא נמי במצות נר חנוכה, יעו"ש בעמוד קל"ה.

אלא דבעמוד קל"ד רצינו לומר, דענין הזכר והשמירה שיש בהני מצות אינו תלוי בדוקא במה שיש כאן קיום מצוה, אלא דקיום מצוה לחוד וסגולת השמירה לחוד, והיינו ממה דחזינן לגבי מזוזה למשל, דודאי דיש לאדם חיוב וקיום המצוה אף כשאינו נמצא ברגע זה בתוך ביתו, אלא אף כשהוא נמצא בשוק הרי ביתו שהוא דר בו חייב במזוזה, ובכל זאת נראה דבהוא שעתא אין לו סגולת השמירה הנ"ל, דהא ע"ז היה דוד המלך מצטער כשהיה בבית המרחץ במה שהוא ערום מכל המצות, אעפ"י דודאי דהיה לו באותו שעה מזוזות על פתחי ביתו, ובודאי דהיה לו קיום מצות מזוזה באותה העת, אולם סגולת השמירה הזאת אינה תלויה במה שמקיים המצוה סתם, אלא בדוקא כשרואה המצוה ונזכר ביחוד שמו של הקב"ה, וכלשון הרמב"ם שכתב דכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד שמו של הקב"ה וכו', וא"כ בבית המרחץ הרי לא היה לו ענין זכירה זה, וע"ז הוא דהיה מצטער. ורק בזה הוא דנתקרה דעתו במה שנזכר במילה, ומשום דגם במצוה זו כמו"כ יש ענין הזכירה והשמירה הנ"ל מהחטא.

ולפי"ז רצינו לומר שם, דאף לפי מה שביארתי בדעת הרמב"ם דס"ל, דאין קיום מצות מילה בכל רגע ורגע, אלא דכל עיקר המצוה הוא רק בשעת מעשה המילה ממש, ואין זו מצוה נמשכת וכדס"ל לר"ח או"ז, אמנם הרי בכל זאת יש בזה סגולת השמירה הנ"ל וכמבואר מההיא מעשה דדוד המלך, והרי כן כתבנו שם בזה"ל, דאף אם בשעה זו אין כאן קיום מצוה ממש, הרי בכל זאת שייך שיהיה בזה הענין דשמירה מן החטא, והיינו במצות מילה, דאף אי גימא דאין כאן מצוה נמשכת, ועיקר קיומו הוא בזמן מעשה המילה, אמנם בכל זאת הרי האות ברית קודש אשר חתם בבשרינו, הרי הוא משמש כזכרון וכשמירה מן החטא, ומשום דתרתני מילי נינהו, דשייך קיום בלא שמירה וגם שייך השמירה אף אם אין כאן קיום ממש וכמש"נ, עד כאן הדברים שכתבתי בזה.

[ובן אחותי היקר הרב ר' אלעזר לאנגסאם נ"י העיר לי על עיקר הנחתני, והיינו במש"כ דבמזוזה הרי ודאי דמקיים המצוה אף כשנמצא בשוק ברגע זה, מכיון דאף באותה שעה הרי נחשב כמקום דירתו ועיקר קביעותו, אולם לכאורה נראה דלא כך הבין הדבר בתשובות

רבי עקיבא איגר בסוף סי' ט' וז"ל, ונ"ל דגם ההולך מביתו לעסקיו בשוק שעות הרבה ופעמים נוסע מעירו על איזה ימים, דלכאורה הדין דכשחזור לביתו יברך על המצוה, דהא בנתיים שלא היה בדירת ביתו לא היה עליו חובת מזוזה, ומתחיל עתה חיוב חדש [ואף דמחזיק ביתו לדור, מ"מ בשעה שאינו בביתו אינו מקיים מצות מזוזה בזה, עי' מג"א סי' כ"א ס"ק ב', וגם בני ביתו פטורים דאין הבית שלהם, והוי כדר בבית שאולה ושכורה] ויהיה כמו יוצא מסוכה לעסקיו וחזור לסוכתו דמברך, וכמו פשט טליתו ע"ד שלא להתעטף בו מיד, שחזור ומברך כששובשו (ועי' מג"א סי' ח' ס"ק י"ח) וצ"ע לדינא וכו', אחר זמן בא לידי ספר ברכי יוסף וכו', וממילא גם בדין הב' הנ"ל בנוסע מעירו ואח"כ חוזר לביתו אינו מברך, ולדינא צ"ע, עכ"ל הרע"א יעו"ש, וכן יעויין היטב בדברי המג"א בסי' כ"א ס"ק ב' הנ"ל, דיש לדון אם מוכח הדבר מדבריו דבאמת אין כאן קיום מצוה כלל בשעה שאינו בביתו, אמנם ודאי דכן הבין הרע"א ז"ל מדבריו, ודעתו וסברתו דרע"א תורה היא.

אלא דאולי י"ל דדבר זה במחלוקת שנויה, דיעויין לעיל בהגדה בהערה מ' מה שדנתי שם במצות יישוב ארץ ישראל, והארכתי בזה יותר בספרי אור אברהם על הרמב"ם בהל' מלכים, ובין הדברים שם הבאתי מש"כ בשלטי הגבורים בשבועות ריש פ"ג, שדן שם במי שנדר בעת צרה שאם ינצל ממנה שילך לא"י וישוב מיד לביתו, אי חשיב דבר זה כנדר לדבר מצוה שאין ראוי לישאל עליו, וכתב שם בהמשך הדברים וז"ל, ועוד דהא ליכא מצוה כלל דאין מצוה ללכת לא"י ע"מ לשוב, אפילו למ"ד דהאידנא מצוה ללכת לא"י, היינו דוקא ע"מ לדור אבל ההליכה ע"מ לצאת אין בה מצוה, כי היכי דציאה ע"מ לשוב אינה עבירה כך ההליכה ע"מ לשוב אינה מצוה, דעיקר ההליכה והציאה תלוי בדירה, וכן יש בספר תשב"ץ בשם מהר"ם ז"ל, ומלתא דמסתבר הוא דמה מצוה יכול להיות בהולך לא"י ע"מ לשוב, מי בקש זאת מידו רמוס חציריו, וכיון שאין כאן נחת רוח לפניו יתברך נראה דמצי מתשיל עליה עכ"ל.

והרי עכ"פ נראה מזה כעין הסברא שכתבתי לעיל לענין מזוזה, והיינו במש"כ דענין דירתו של אדם אינה נקבעת אם בשעה זו ממש הרי הוא נמצא בה, אלא על עיקר מקום קביעותו ודעתו, ולכן אף היוצא מא"י כשדעתו לחזור, הר"ז שפיר נחשב כאילו הוא עדיין דר בא"י אף באותה שעה שהוא אמנם נמצא בחו"ל וכן להיפך, וא"כ אולי כמו"כ י"ל לגבי השם דירה לענין מזוזה, דכל שזו עיקר דירתו וקביעותו ודעתו לחזור אליה, הרי אף כשיוצא ממנה דרך ארעי, הרי שפיר נחשב הדבר שזהו מקום דירתו ושהוא דר בה, ושפיר מתקיים מצות מזוזה, וכמו שכמו"כ מקיים מצות יישוב א"י אף כשנמצא בחו"ל כל שדעתו לחזור.

ויעויין בשו"ע או"ח סי' רמ"ח סעיף ד' דקאמר דהעולה לא"י אם נזדמנה לו שיירא אפילו בע"ש, מכיון דדבר מצוה הוא יכול לפרוש וכו', וכתב ע"ז המג"א בס"ק ט"ו וז"ל, ודוקא ע"ד להתישב, וי"א אפילו ע"מ להחזיר כיון דאפילו מהלך ד' אמות בא"י מצוה הוא עכ"ל. הרי לן דאפילו בכה"ג י"א דאיכא בזה מצוה, ויש לדון ולומר דאולי בהא הוא דפליגי, ועדיין צ"ע בכל זה, ולא באתי רק לעורר.

ורצוני רק להבהיר כאן הדברים שכתבתי שם, ומשום דבדרך שכתבתי היה מקום לטעות ולומר, דבכל הני מצות כגון תפילין וציצית ומזוזה, הרי כמו"כ יהיה בהם ענין השמירה הנ"ל אף בשעה שאינו מקיימן ממש, וכגון במונחין לו על שולחנו והוא רואה אותן, והרי ודאי וברור הדבר שאין הדבר כן, דהרי כך הוא דאמרו חז"ל, דכל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו וכו', והיינו רק בשעה ובאופן שהוא מקיים המצות ממש, וקרא נמי משמע כן דכתיב, חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם, והיינו בזמן שהוא מסובב בהני מצות, פירוש שהוא מקיימן בפועל ממש, ודבר זה פשוט הוא. וא"כ עיקר דברי בזה הוא אך ורק בדוקא לענין מצות מילה בלבד, והיינו דאף אי נימא דאין כאן קיום מצוה ממש בכל רגע ורגע, הרי בכל זאת יש בזה סגולת השמירה מן החטא, והיינו משום הענין דאות ברית קודש אשר חתם בבשרינו, דענין המילה נקראת אות לעולם ולא רק בשעת מעשה המצוה דמילה ממש, וענין השמירה מן החטא בזה אינו תלוי בקיום מצות המילה אלא בשם אות ברית קודש, ואף אם בשעה זו אין כאן קיום מצוה ממש.

ואף דגם תפילין הרי כמו"כ נקראו אות וכדכתיב בסוף פ' בא, והיה לך לאות על ירך וגו', אמנם הרי מבואר בקרא דהיינו דוקא בזמן שהם על ירך, דרק אז הוא דאיכא בהו שם אות, ולפי פשוטו היינו בזמן שהוא מקיים המצוה ממש, משא"כ במילה אי נימא דכל עיקר המצוה הוא רק מעשה המילה ממש, אמנם הרי בכל זאת שפיר יש בהם שם אות ברית קודש לעולם, וזהו עיקר סגולת השמירה מן החטא וכמש"נ. [ויש מקום לדון ולומר דאף לגבי תפילין כן הוא הדבר, דשם האות הוא דהוי השמירה בזה, ורק דשם האות הוי בדוקא כשהתפילין הם קשורין על ידו, וממילא בכה"ג הרי איכא נמי לקיום המצוה, אולם אולי אין שם האות והשמירה תלוי בכך שהוא מקיים המצוה באותה שעה, אף דלמעשה כן הוא הדבר לעולם, ורק דלמעשה הרי במילה הוא דשייך לחלק ולומר כה"ג, דיש כאן שם אות ברית קודש אף אם אין כאן קיום מצות מילה בההיא שעתא, ועדיין יל"ע בכל זה].

ואשר הביאנו להבהיר דבר זה, הוא ממה שראיתי למי שפירסם זהפיץ דברים מחודשים בענין מזוזה, ולא ראיתי שיברר הדבר בדרכי הלימוד המקובלים אצלינו מרבתינו גדולי עולם האמיתיים, ובכן גם כאן אני יוצא מגדרי להעיר ולהשיג על דבריו, וכפי שכבר עשיתי כמה פעמים כאן בספרי הזה, יעויין בהגדה הערה כ"א, ובקונטרס שואלין ודורשין סי' ה' פרק ג', וכן שם בסי' י"ח.

תוכן דברי המפרסם הנ"ל מבוססים על מה שמצינו במזוזה הענין דשמירה, והרי כן כתב רש"י בפסחים דף ד. וז"ל, חובת הדר, לפי שהיא משמרתו כו', וכ"כ התוס' במנחות דף מד. ד"ה טלית, דהמזוזה לשימור עביד, וכן נמי נראה מבואר מהא דאיתא בע"ז דף יא. לענין מזוזה, מנהגו של עולם מלך בשר ודם יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ, ואילו הקב"ה עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ שנא', ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם ע"כ, וכעין זה נמי במנחות דף לג': והובא בטור יו"ד סי' רפ"ה. [והאי שמירה פירושו מן המזיקין, ואין זה ענין למש"כ לעיל דיש בזה שמירה וזכירה לגבי חטא, דהא התם לאו

היינו דוקא במצות מזוזה וכמש"נ. וכן יעו"ש בגמ' מנחות הנ"ל דקאמר, אמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לרה"ר מאי טעמא וכו', דתינטריה לכל הבית מן המזיקין עכ"ל. והרי כמו"כ נראה מבואר מכל הנ"ל לפי פשוטו, שאין ענין השמירה הזו כדבר נפרד וכשכר בעלמא, אלא דענין השמירה שבוה הוא כחלק ומגוף הענין דמזוזה עצמו, דעצם החפצא דמזוזה יש בה כח השמירה הזה מן המזיקין.

ועפ"י יצא הנ"ל לחדש, שבמזוזה עצמה יש סגולת השמירה אף כשאין כאן קיום מצוה, וסמך דבריו בזה על ב' מקורות, ראשית מהא דאיתא במשנה במס' כלים פי"ז מט"ז, דאיירי התם בכלים המקבלין טומאה מחמת שיש בהם בית קיבול, ואחד מהם הוא, מקל שיש בו בית קיבול מזוזה ומרגלית ע"כ [ויעו"ש בר"ש וברא"ש שפירשו דהיו עושין כן כדי לגנוב בו את המכס ברמאות, והיינו שהיו מניחין בו מזוזה שאין נותנין ממנה מכס, ותחתיה טומן מרגלית יעו"ש בתוס' יו"ט שכן ביאר דבריהם]. וכתב התוס' יו"ט שמדברי הרמב"ם נראה מבואר דתירתי מילי נינהו, דהא כן כתב בפ"כ מהל' כלים, מקל שיש בו בית קבול מזוזה או מקום מרגלית, וממילא ביאר התוס' יו"ט וז"ל, ולפי"ז בית קבול מזוזה אורח ארעא ולא משום גניבת מכס, ואפשר שהיו האנשים בזמן המשנה נושאים מזוזה עמם וחשבו זה למצוה ולשמירה להם עכ"ל.

ומכח דברי התוס' יו"ט הוציא הנ"ל דבר חדש, דהא מכיון שנזכר במשנה מציאות זה של מקל שיש בו בית קיבול מזוזה לצורך שמירה, ואין המשנה מתייחסת אל זה באופן שלילי, הרי נראה מזה שיש מקום למעשה זה, וממילא אף יש איזה ענין אפילו בהנחת מזוזה על שולחנו של אדם, אעפ"י שודאי שאין בכה"ג שום קיום מצוה, אמנם משהו מן השמירה איכא גם בכה"ג, עד כאן דברי הנ"ל בזה.

וכמובן שאין במה שהביא משם שום ראיה או אפילו סמך לדבר זה, דמאן לימא לן דהמשנה בכלים דאיירי לענין דין כלי קיבול, חייבת להתייחס כלל לפרטי עניני המזוזה המובאים שם אגב אורחא, ואם אכן נאמר דשפיר היה לה להמשנה להגיב, למה לא נדייק מזה איפכא, דהטעם שהמשנה לא התייחסה לזה היינו משום דפשיטא ליה וברור הדבר דאין בזה שום ענין כלל, ורק דכך עלה בדעת אנשים ההם מצד העם הארצות שבהם, ומרוב פשיטותא דהך מילתא לא התייחסה המשנה לזה כלל.

ושוב ראיתי בתוספות אנשי שם על ההיא משנה, שכתבו על דברי התוס' יו"ט הנ"ל וז"ל, אם היו אנשים כאלו טפשים היו, ודמו להנהו שכ' הרמב"ם בפ"ה מהל' תפילין ומזוזה, ותנא דמתני' לא עסיק בשופטני, אלא נראה דהיינו כההיא דתניא במנחות דל"ב תלאה במקל או שהניחה אחורי הדלת סכנה ואין בה מצוה, של בית מונבו המלך היו עושין כן בפוגדקותיהן זכר למזוזה, ופירש"י ז"ל כשהיו מהלכין בדרך נושאים מזוזה עמהן ותולין אותו בפונדק במקל עד הבוקר זכר למזוזה, וה"ג דכוותה וכו' יעו"ש. והנראה מבואר בזה לפי פשוטו, שאין כאן לא מצוה ולא שמירה כל שתוא, אלא רק לזכר בעלמא, ואף זה לא נאמר אלא באופן ההוא שלנו בפונדק ולא היו שם מזוזה, הרי ממילא עשו זכר לדבר, אבל

היושב בביתו שיש שם מזוזות כדת וכדין, איזה ענין כלל יש בזה להניח מזוזה על שולחנו, ולא מצינו בזה שום מקור או סמך משום מקום.

אלא דאפילו אם נרצה לדייק מדברי התוס' יו"ט הנ"ל, הרי הוא כתב שאותם אנשים חשבו שיש בזה מצוה ושמירה, ולא כתב דחשבו דיש בזה מצוה או שמירה, והיינו דאף הני אינשי דהתוספות אנשי שם קורא להם כפי מה שקורא להם, לא עלה בדעתם לומר דיש איזה צד של שמירה בלי קיום המצוה, ורק דהם חשבו דשפיר יש בכה"ג איזה צד מצוה, וממילא הוא דאיכא בהם גם צד שמירה, אולם האמת הוא דכמו שברור הדבר דאין בזה שום צד מצוה כלל, הרי כמו"כ ברור הדבר שאין בזה שום צד שמירה כלל, ותו לא מידי.

אולם אין זו עיקר ראיתו דהמפרסם הנ"ל, ורק דכתב דמדברי הירושלמי מוכת, שבמזוזה עצמה יש סגולת השמירה אף כאשר אין כאן יקום המצוה, והוא ממה דאיתא בירושלמי פאה פ"א ה"א, ארטבון שלח לרבינו הקדוש חד מרגלי טבא אטימיטון, א"ל שלח לי מילה דטבא דכוותה, שלח ליה חד מזוזה, א"ל מה אנא שלחי לך מילה דלית לה טימי ואת שלחת לי מילה דטבא חד פולד, א"ל הפציך חפצי לא ישו ביה, ולא עוד אלא דאת שלחית לי מילה דאנא מנטיר לה ואנא שלחית לך מילה דאת דמך לך והיא מנטרא לך דכתיב בהתהלך תנחה אותך וגו' ע"כ. והנה הפני משה שם כתב דהאי ארטבון היה יהודי חשוב אחד, אלא דיעו"ש בפי' עמודי ירושלים שהביא בשם ספר יד המלך (פ"ה מהל' מזוזה הי"א) שכתב דממשמעות עובדא דירושלמי נראה דהיה עכו"ם יעו"ש. וע"ז הביא העמודי מה שהקשו בזה, דהא אסור להניח מזוזה ביד עכו"ם, והביא מש"כ בשו"ת באר שבע, דרבי חשב לאחשבינהו לישראל בענין שמאמינים ביחוד השם, ולכן שלח לו מזוזה, ועוד דרבי ידע דלא פלח לע"ז.

והרי עכ"פ אם נאמר דהאי ארטבון היה גוי כתב המפרסם הנ"ל דיש מכאן הוכחה למש"כ לעיל, והיינו למרות שגבי הנכרי אין קיום מצות מזוזה, בכל זאת גם במקרה זה חלה הענין של מנטרא לך במזוזה, הרי לך דיש איזה ענין דשמירה במזוזה אף כאשר אין כאן קיום מצוה, עכת"ד הנ"ל. אלא דכפי הנראה הרי שכח הנ"ל מש"כ הרמב"ם בפ"י מהל' מלכים ה"י וז"ל, בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה וכו', וברדב"ז כתב שם וז"ל, ואם רצה לעשות באומרו שנצטוה עליה אין מניחין אותו לעשותה, אלא אם עשאה כדי לקבל עליה שכר כמי שאינו מצווה ועושה, וכן דקדק רבינו וכתב כדי לקבל שכר עכ"ל יעו"ש. והרי עכ"פ נראה מבואר דאף בגוי שייך קיום מצוה כאינו מצווה ועושה, ואף יש לו בזה שכר ככל אינו מצווה ועושה.

וכן כתב להדיא במאירי לע"ז דף ג. וז"ל, ואפילו גוי ועוסק בתורה ויורד לסוף דעתה ומקיימה לשמה, הרי הוא נגמל בה כישראל שנאמר, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהנים ולויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, ואעפ"י שבשביעי של סנהדרין העמידוהו בשבע מצות, כבר ביארנו שם סוף הכונה, ומ"מ גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה וכו'.

יעו"ש, הרי דכמו"כ כתב להדיא דיש לגוי קיום מצוה בכל המצות כולן [והיינו חוץ מהעסק בתורה ושמירת שבת כדכתב הרמב"ם שם בה"ט] כדין אינו מצווה ועושה.

וא"כ אף אי נימא דאותו ארטבן היה גוי, הרי אין מזה שום ראיה כלל דיש סגולת וענין השמירה אף במקום שאין כאן קיום מצוה, דהא שפיר מבואר דיש קיום מצוה אף בגוי, והרי שוב י"ל דסגולת השמירה הר"ן תלוי בקיום מצות מזוזה, ואף במקום שאין בזה חיוב, אבל הרי קיום שפיר יש כאן, ואם יטעון הטוען דלאו כו"ע ס"ל דיש בגוי קיום מצוה, הרי מ"מ מאן לימא לן דההוא ארטבן היה גוי, ואולי שפיר י"ל דבאמת היה ישראל וכדכתב הפני משה, ומש"כ בספר יד המלך דכן משמע מהירושלמי, היינו כדכתב שם משום דמשמע דלא ידע ארטבן זה מכל ענין מצות מזוזה ושמירתה, ולכך לא מסתבר ליה למימר דהיה יהודי, אמנם ודאי נראה דאין מזה הוכחה גמורה, והרי אדרבה אי נימא דהיה גוי, הרי קשה כנ"ל דאסור להניח מזוזה ביד עכו"ם, וכפי הנראה דמה"ט הוא דכתב הפני משה דהיה אדם מישראל. וכן כתב שם ביד המלך בהמשך דבריו, דאולי היה גוי שנתגייר והוא נתן לו המזוזה לאחר שנתגייר יעו"ש, והרי עכ"פ בכדי שנוכל לומר שהדבר מוכח מהירושלמי, הרי הדבר צריך להיות מוכח, והרי לפי כל מש"כ אין הדבר מוכח כלל. [ועי' מהר"ץ חיות ריש גיטין].

אלא דלא נחה דעתו דהנ"ל מהראיות וההוכחות שהביא בזה, ומשום כך הוסיף בזה וכתב בזה"ל, ובמיוחד לפי המשך הסיפור, כמובא בשאלות (סי' קמ"ה) שמיד כשקיבל ארטבן את המזוזה פעלה השמירה, ומיד ברח אותה שדה, ע"כ דבריו בזה. והרי מעתה לפי זה שפיר מבואר הדבר להדיא כדברי הנ"ל, והיינו אפילו אי נימא דהאי ארטבן היה יהודי, אבל אם מבואר בשאלות דמיד כשקיבל ארטבן את המזוזה כבר פעלה השמירה וברחה אותה שד שנכנס בבתו, הרי לן ודאי וברור דשפיר יש ענין וסגולת השמירה כל שהו אפילו באופן שאין כאן קיום מצוה. [ואגב לא ידעתי להגדיר מהו הפירוש בשמירה כל שהוא במקום שאין קיום מצוה, ומהו שמירה ממש מן המזיקין במקום שיש קיום מצוה, דהרי התם לפי דברי הנ"ל לכאורה פעלה המזוזה שבידו ורשותו שמירה גמורה, דהרי ברח השד, ואיזה תוספת שמירה היה שייך בזה אילו היה באמת מקיים המצוה ממש, וצריך אני לרב בדבר זה שיסביר לי סוד הדבר].

אלא דכשנעיין בדברי השאלות, שכמו"כ הובאו דבריו ולשונו בפ' עמודי ירושלים הנ"ל, הרי נראה מבואר ומפורש, דלא רק שאין משם ראיה לדברי המפרסם הנ"ל, אלא דאיתא התם להדיא ההיפך ממש ממה שכתב, ולא יאומן הדבר כי יסופר, והא לן דברי השאלות במה שהוסיף על סיפור המעשה המובא בירושלמי וז"ל, מיד נכנס שד בבתו של ארטבן, ולא היה לו אלא בת אחת, ובאו כל הרופאים ולא הועילו לה, כיון שנטל ארטבן את המזוזה ושם לה על הפתח, מיד ברח אותה שדה, ונטל רבינו הקדוש מרגלית לעצמו עכ"ל. והנה אני משתומם ולא אדע מה להוסיף בזה יותר ממש"כ השאלות עצמו, דמה ראה הנ"ל ואיך ראה מדבריו, שמיד כשקיבל ארטבן את המזוזה כבר פעלה השמירה בזה, והרי מפורש

ומבואר להדיא בדבריו דהשד ברח כששם את המזוזה על הפתח, ואלא רק דלחידודא נשתדל לפלפל ולומר, דכוונתו לדייק מהא דקאמר, כיון שנטל ארטבן את המזוזה, והרי צריך להבין בזה דהא כבר קאמר לעיל דשלח לו רבינו הקדוש את המזוזה, וא"כ מאי האי דקאמר כיון שנטל ארטבן את המזוזה, אלא ע"כ מוכח מזה דמיד כשקיבל את המזוזה כבר פעלה השמירה. אלא דא"כ הוא הדבר, מה יענה הנ"ל בהא דמסיים התם, ונטל רבינו הקדוש מרגלית לעצמו, והרי התם ודאי כבר בא המרגלית לידו דרבי כמבואר שם בתחלת המעשה.

וע"כ נראה לפרש כל המשך המעשה כפשוטו, דארטבן שלח לרבי מרגלית טובה, אמנם הרי כמו"כ אמר לו דהוא רוצה לקבל תמורתו דבר טוב כוותיה, ובמה ששלח לו רבי המזוזה הרי לא ראה עדיין שום תמורה וכמו שטען, וא"כ אף דהמרגלית היתה מונחת אצל רבי, וכן המזוזה היתה מונחת אצל ארטבן, ואולי על שולחנו וכדומה, הרי עדיין לא נגמר העסק בזה, ורק דנכנס שד בביתו של ארטבן ולא הועילו כל הרופאים להוציאו ממנה, הרי אז הוא דנטל ארטבן את המזוזה מעל שולחנו ושם לה על הפתח [וכפי הנראה דכששלח רבי את המזוזה הרי ביאר לו דיש לו לתלותו על הפתח, דהא קאמר ליה דשולח לו דבר שהוא שומר עליו, והרי ודאי וברור הדבר דכל ענין השמירה שיש במזוזה, הר"ז אך ורק באופן של קיום המצוה בלבד, אולם ארטבן הוא דלא סמך על זה והשאיר המזוזה על שולחנו בלבד, ורק כשראה דלא הועילו הרופאים בדבר, אז הוא דנטל המזוזה מעל שולחנו ושם לה על הפתח] ורק אז הוא דברחה אותה שדה, אבל כל עוד שלא היתה המזוזה במקום קיום מצותה, הרי לא הועילה ולא כלום. ומכיון שראה ארטבן דאכן שפיר קיבל מרבי דבר שהוא לכל הפחות טוב כאותה מרגלית, ואף טובה יותר ממנה, הרי אז הוא דהושלם העסק והקנין שבזה, והיינו דמסיים שם וקאמר, דנטל רבינו הקדוש מרגלית לעצמו, והיינו דזכה בה להיות שלו.

והרי הדברים פשוטים ומבוררין לרואה אותם, ועל כל דברי הנ"ל אין לנו לומר אלא שומו שמים, וכי זו היא דרך לימוד התורה והבנתה כפי שהיה נהוג בישראל מדורי דורות, ואין בדברים שכתב כאן והרבה כיוצא בהן ממה שהדפיס תשובות בהלכה דברים שונים ומשונים, אלא בזיון רח"ל לתורתנו הקדושה ודרכי לימודה. וטעמא דמילתא גראה עפ"י מה שכבר כתבנו באקדמות מילין לעיל לקונטרס אמונת אברהם, יעו"ש בעמוד ה' ועמוד ו', והוא במה שביאר הט"ז באו"ח סי' מ"ז סק"א, במה דאיתא בגמ' שפירש הקב"ה על מה אבדה הארץ, על עזבם את תורת, דהיינו שלא ברכו בתורה תחילה, וע"ז כתב הט"ז וז"ל, לפי שלא הלכו בה, שהתורה אינה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, דהיינו שעוסק בפלפול ומשא ומתן של תורה, כמ"ש על בחוקותי תלכו ע"מ שתהיו עמלים בתורה, משא"כ באותם שלומדים ד"ת מתוך עונג ואינם יגעים בה, אין התורה מתקיימת אצלם, ע"כ אמר ולא הלכו בה, ר"ל שלא עסקו בהלכות התורה דרך משא ומתן של פלפול המתייחס להליכה כמ"ש, וזהו שלא ברכו בתורה תחלה, כי הברכה היא לעסוק בד"ת, דרך טורח דוקא וכו', וזהו דרך נכון במאמר זה, ונמשך ממנו שעיקר מעלת עוסקים בתורה, דוקא דרך טורח ויגיעה, ואל זה כווננו בברכה לעסוק בד"ת וכו', יעו"ש בכל דברי הט"ו.

והרי אם כך נאמר הדבר בדורות הראשונים, הרי ק"ו הוא לזמננו שנתקטנו ונתמעטו הדורות, ומהאי טעמא הוא דיש לנו להוסיף בעמל ויגיעה בתורה, כדי שנוכל אף אנו להבין ולהשכיל הדברים כפי ערכנו וכחננו, ובמקום זה בא הנ"ל לומר, דמחמת חלישות וירידת הדורות יש עלינו להתעסק בלימודים אחרים שקראם פנימיות התורה, ומשום דרק ע"י האורות החדשים הללו יהיה בכחנו להפיק התועלת ומעלת התורה כדי שתאיר עלינו כדבעי, ותורותיו וחידושו של הנ"ל הם הפירכא והתיובתא לדברי עצמו בזה, כי אם בדור הזה לא נקדיש עיקר כחנו לעמל ויגיעה בהבנת התורה, הרי לא ישאר בידינו לא זה ולא זה.

ודוגמא אחת לדבר, מה שבאזני שמעתי מפי הנ"ל באור ליום ב' פ' נח ב' דר"ח מרחשון בשנה זו, במה שהביא מה דאיתא בגמ' פסחים קיא: אמר רב יוסף הני תלת מילי יהיב ארבונא לנהורא, פירוש שהעושה אותם מזיק וגורם עיוורון לעיינא, ואחד מהן היינו, ומן דסיים מסגי אדמייתניה כרעא, פירוש שלובש מנעליו בעוד שרגליו לחים במי הרחיצה יעו"ש. ואמר הו"ל דבפע"ח בשער הכוונות כתב בשם האריז"ל, שלא להתנגב כשיוצא מן המקוה בערב שבת, והיינו כדי שיבלע גופו ממימי שבת [והוסיף הנ"ל דאולי כמו"כ לגבי כל טבילת מקוה יש ענין זה, כדי שיבלע גופו ממימי המקוה וענינה] והרי לכאורה מבואר דלא חש האריז"ל לההיא גמ' פסחים. והוסיף הנ"ל בזה דאולי יש ליישב הדבר בדוחק, והיינו דאולי כדאי הדבר בשביל ענין גדול זה, דהיינו שיבלע גופו מימי המקוה דשבת, או דנימא דהוי בכלל שומר מצוה לא ידע דבר רע, וממילא לא יזיק לו בכה"ג וכו', האריך הנ"ל בדבר זה.

ואשמע הדברים ואתמהה, דהרי אף דאין לי עסק בנסתרות ובפנימיות התורה כנ"ל, הרי פשטות דברי האריז"ל במה שאמר שלא להתנגב כשיוצא מן המקוה, הרי כוונתו לומר דכמו"כ לא ילכש בגדיו עד שיתייבש גופו, דהא מה לי אם מנגב גופו ממימי המקוה ע"י מטפחת, או אם מנגבם ע"י בגדיו, והרי כל עיקר דבריו בזה הוא כדי שיבלע גופו ממימי המקוה דשבת, והיינו שלא יסיר מים אלו מגופו עד שיבלעו בגופו, וא"כ פשוט הוא דמי שרוצה לקיים דברי האריז"ל בזה, הרי עליו להמתין עד שיבלעו המים בגופו ויתייבש מאליו, וא"כ איזה סתירה יש בזה לההיא גמ' בפסחים. [וכי תימא דיש בהמתנה זו משום ביטול זמן וכדומה, א"כ נימא כן על כל עיקר הטבילה עצמה, אלא דודאי דיש בזה ענין בטבילה זו, והרי כל עיקר דברי האריז"ל בזה הוא לומר, דענין זה נמשך עד שיבלע גופו ממימי השבת והמקוה, וא"כ ודאי דיש לו להמתין עד שיתייבש גופו, ולא לנגב גופו בשום מטפחת או בגד, וזה הרי פשוטן של דברים].

ותא חזי עד היכן הדברים מגיעין, והוא כמו"כ מה שבאזני שמעתי מפי הנ"ל [כמדומני בסוכות תשכ"ט או תש"ל] והיינו במה שיצא לידן עפ"י דברי קבלה ופנימיות התורה, להקל בענין השינה בסוכה, דבר שהוא נגד הש"ס והפוסקים כולן, ואף השתדל למצוא בזה סמך מדברי הש"ס וההלכה בדרך לא דרך, והרי מי לנו גדול כהגר"א זצ"ל שמעלתו כמעלת הראשונים, והוא בכלל חכמי מסירת התורה מדור לדור כמבואר באגרות החזון איש זצ"ל סי' ל"ב, דבין דבריו שם כתב וז"ל, נחזור לשיטת הגר"א, והנה גם בזה מתיחס בספרו

בקרירות ייתרה, אנו מתיחסים להגר"א בשורה של משה רבנו ע"ה, עזרא ע"ה, רבנו הקדוש, רב אשי, הרמב"ם, הגר"א, שנתגלה תורה על ידו כקדוש מעותד לכך, שהאיר במה שלא הואר עד שבא ונטל חלקו, והוא נחשב כאחד מן הראשונים, ולכן חולק עליהם בכמה מקומות בתוקף עוז, וגם על הרי"ף והרמב"ם הוא חולק, ומדרגתו ברוח הקדש בחסידותו ובגודל תבונתו וביגיעתו ובבקיאותו בעיון העמוק בכל התורה המצויה עתה בידינו, אי אפשר כלל לצייר את אפשרותם, ואין ראוי לומר עליו... כמו שלא היינו אומרים כן על הרמב"ם והרשב"א, כן לא יתכן לתמוה עליו למה יחלוק על השו"ע, והלא מקומות שחולק הגר"א על הכרעת השו"ע המה למאות עכ"ל החזו"א. והרי כמו"כ ידוע ומפורסם לכל עד כמה דהוה נהירין ליה להגר"א ז"ל שבילי דסתרי תורה עד להפליא, ובכל זאת מצינו בו עד כמה שהקפיד בענין השינה בסוכה, והוא במה שהובא במעשה רב להלכות סוכה סי' רי"ד וז"ל, שאלוהו אם רשאי לישן יחידי בסוכה, והשיב שומר מצוה לא ידע דבר רע עכ"ל, ובתוספות מעשה רב שם כתב בזה"ל, אדמו"ר כשהיה בבית האסורים בעו"ה בחג הסוכות, התאמץ בכל כחו ורץ ממקום למקום והחזיק בריסי עיניו ועשה כל התחבולות כדי שלא לישן חוץ לסוכה אפילו שינת ארעי, עד שהושיבו אותו בסוכה ע"כ, וכן יעו"ש במעשה רב סי' רט"ז לענין ישיבה ושינה בסוכה בשמ"ע בחו"ל.

[והנה אף דראוי ליוזר ולדקדק בכל מצוות התורה קלה כבחמורה, לבי אומר לי דריבוי הדקדוק במצות סוכה שנהגו בו ישראל קדושים, הן בקיומה והן בנויה כנהוג ברוב ישראל, הר"ז מכח הגמ' בע"ז דף ג. דאיתא התם לגבי או"ה שבאו בטענה שכמו"כ רוצים בקיום המצות וקאמר התם, אמרו לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשה, אמר להן הקב"ה שוטים שבעולם וכו', אלא אעפ"כ מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה וכו', כל א' וא' נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל א' וא' מבעט בסוכתו ויוצא שנאמר, ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו, מקדיר והא אמרת אין הקב"ה בה בטרונא עם בריותיו, משום דישאל גמי זימני דמשכא להו תקופת תמוז עד חגא והוי להו צערא, והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, נהי דפטור בעוטי מי מבעטי, מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהן שנאמר יושב בשמים ישחק וגו', א"ר יצחק אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום בלבד ע"כ יעו"ש. הרי לן נראה מבואר דיש במצות סוכה כח ההבחנה בהתקשרות האדם לתורה ומצות, וכל שיש בו חסרון בזה, הרי ע"ז ראוי לומר עיין עליו, והרי הוא באופן דקאמר התם דהקב"ה משחק עליהן, דפירושו שהוא משחק את ישראל עליהן כמבואר בח"א למהרש"א שם].

והרי הדבר פשוט וברור לכל מבין ומשכיל לדבר אמת, דמי שלא ידע דרכי העיון והבנת התורה ומצותיה כראוי, הרי כמו"כ דודאי לא ידע להבין ולהשכיל בסתרי התורה וסודותיה, ובודאי דכל עיקר ידיעתו בזה הוא אך ורק מקופיא בלבד, ואיך יסמוך האדם בר דעת על כגון זה, הן בדברים הנוגעים אל הפרט, וק"ו לכל דבר הנוגע לכלל כולו. וכבר כתב ופרסם בענין זה בפרט, אחד המיוחד מגדולי דורנו, אשר הותירו הקב"ה לפליטה לנו

ברוב חסדיו, העומד על המשמר להלחם מלחמת ה' במשנים ומכזבים בדרך התורה המקובלת בידינו מדורי דורות, והוא מה דאיתא בקונטרס מכתבים ומאמרים מבעל האבי עזרי שליט"א, שכתב שם בין דבריו וז"ל, ולזה אני בא במכתבי זה, להזהר ולהזהיר, שלא להמשך אחרי כל מה שכותבים בראיות שאין להם שום יסוד, וכבר אמרתי שמה שמזכירים מהשו"ע או"ח סימן שכ"ט, אין שום שייכות לענייננו, וכל דבריהם בזה הם דברים שלא נלקטו מדעת תורה, והם זרים לרוח ישראל סבא, ואינם אלא התלהבות מן החוץ, אשר לא שמענו ולא ראינו אצל קדמונינו, והנגררים אחר זה הוסיפו פשע על חטא, וכאמונה טפלה היא אצלם, ולשונם הכשילם לכתוב על אדם בזמננו, והוא יוליכנו קוממיות לארצנו, וכן הלשון שכתבו בחוברת ללימוד בכתות בבתי ספר, הבא נתלכד מסביב למשיח זה, לשונות כאלו הם עוקרים את האני מאמין בביאת המשיח. ולכן אני כותב לו שלא יחשבו הצעירים שלא ראו אחרת, שזהו דרך ישרה שיבור לו האדם, אשר באמת ההיפך מזה היא הדרך הישרה דרך התורה, ועל כל זה נאמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, וראוי לו לשנן לעצמו ולהתרחק מדעות כאלו אשר לא שערום אבותינו, ונקוה כי הקב"ה ישלח עזרו מקודש, ונזכה לראות בביאת משיח צדקנו, עכ"ל דברי האגרת יעו"ש.

ונראה רק להוסיף על הדברים שנכתבו, והיינו דלשונם הכשילם לכתוב על אדם בזמננו וכו', לשונות כאלו הם עוקרים את האני מאמין בביאת המשיח, והיינו עפ"י מש"כ הרמב"ם בפ"ט מהל' תשובה ה"ב וז"ל, ומפני זה נתאו כל ישראל נביאייהם וחכמיהם לימות המשיח כדי שינחחו ממלכות וכו', לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת וכו', מפני שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד, בעל חכמה יהיה יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה', ויבואו כל הגוים לשומעו שנא' וכו' יעו"ש. ואף דדברי הרמב"ם בזה צריכין ביאור, דהרי כבר נאמר לו לשלמה המלך דהוא יהיה החכם מכל אדם, וכמבואר בקרא דכתיב במלכים [א' ג'] הנה נתתי לך לב חכם ונכון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום ע"כ, וא"כ איך כתב הרמב"ם כאן דהמשיח יהיה בעל חכמה יתר משלמה. וע"כ צריך לומר דהכוונה כאן הוא למה שסיים הרמב"ם וכתב, ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם בדרך ה', ואשר לצורך דבר זה צריך שיהיה גדול בחכמת התורה, ובזה הוא די"ל דיגדל חכמתו אף משלמה המלך, ומה שנאמר לו דיהיה חכם מכל אדם, היינו בכלל החכמות כולן.

והרי עכ"פ נראה מבואר, דכפי תיאורו של הרמב"ם במעלת המלך המשיח, ואשר זהו עיקר תפקידו ושליחותו, שיהיה גדול בתורה יתר על שלמה המלך, בכדי שיוכל להורות לעם השם דרך ה', אשר זה כל עיקר תכלית ביאת המשיח וימות המשיח כמבואר ברמב"ם שם, הרי ממילא כל האומר על שום אדם שלא הגיע למעלה זו, שאדם כזה ראוי להיות המשיח, הרי כאן כפירה בביאת המשיח וענינו, וכן כתב הרמב"ם להדיא בפ"י המשנה לסנהדרין פ"י ביסוד הי"ב בענין המשיח וז"ל, ומי שהסתפק בו או נתמעט אצלו מעלתו, כפר בתורה וכו', ומכלל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד, וכל החולק על

הגדה של פסח

המשפחה הזאת כפר בשם הש"י ובדברי נביאיו עכ"ל, הרי עכ"פ מבואר דגם בנתמעט אצלו מעלת מלך המשיח מכפי שהוא ראוי להיות, הר"ז נחשב ככפירה במשיח ובתורה, ופשוט וברור הוא לכל, שאין אדם כזה בדורינו מאותן חכמים הידועים לנו, ק"ו לאותן שנראה ומבואר מדבריהם, שידיעתם והבנתם בתורה הוא מרחק רב עד אין שיעור, מגודל מעלת המלך המשיח בידיעת והבנת התורה כולה, וכפי כל מה שנתבאר כאן ובעוד מקומות. סוף דבר הכל נשמע, כי עיקר עבודתנו הוא להרבות העמל והיגיעה בהבנת התורה כפי ערכנו בדור עני ואביון זה, ואדרבה מחמת ירידת הדורות עלינו להוסיף המאמץ בזה ולא למעט בחיפוש דרכים מחודשים ושונים שיסודם קלות העשיה, וסוף תכליתם הבורות והעם הארצות והבזיון בת"ח ועמלי התורה באמת כידוע, והרי כן אנו מבקשים בברכה ואומרים, אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו, ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, ומתוך כך נגיע להארת עינינו בתורה וייחוד לבבנו לאהבה וליראת שמים, ומה הוא דנגיע לקיום לעיקר תפקידנו שליחותנו בהאי עלמא, דהיינו להמליך את הקב"ה ולפרסם שמו ית' בעולם, וכדאיתא בילקוט שמעוני ריש פ' ויקהל בשם מדרש אבכיר וז"ל, ויקהל משה, רבותינו בעלי הגדה אומרים, מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראשה ויקהל אלא זאת בלבד, אמר הקב"ה עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפנייהם ברבים הלכות שבת, כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת ולכנוס בבתי מדרשות, ללמד ולהורות לישראל דברי תורה איסור והיתר, כדי שיהא שמי הגדול מתקלס בין בני, מכאן אמרו משה תקן להם לישראל שיהיו דורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות החג בחג, אמר משה לישראל אם אתם עושים כסדר הזה הקב"ה מעלה עליכם כאילו המלכתם אותי בעולמי שנאמר, ואתם עדי גאם ה' ואני אל, וכן דוד הוא אומר, בשרתי צדק בקהל רב, וכי מה בשורה היו ישראל צריכין בימי דוד, והלא כל ימיו של דוד מעין דוגמא של משיח היה, אלא פותח ודורש לפנייהם דברי תורה שלא שמעתן אוזן מעולם ע"כ. [ויעויין לקמן בהוספות אות י"ד מש"כ עוד בענין המדרש הזה].

[להערה מ"ב עמוד קל"ז]

ז) ואמר לך בדמיך חיי ואמר לך בדמיך חיי. הבאתי שם דברי המכילתא פ' בא דאיתא התם, היה רבי מתיא בן חרש אומר, ואעבור עליך ואראך והנה עת דודים, הגיע שבועתו שנשבע הקב"ה לאברהם שיגאל בניו, ולא היה בידם מצות שיעסקו בהם כדי שיגאלו, שנאמר שדים נכוננו ושערך צמח ואת ערום ועריה, ערום מכל המצות, נתן להם הקב"ה שתי מצות, דם פסח ודם מילה שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר, ואעבור עליך וגו' ואמר לך בדמיך חיי ואמר לך בדמיך חיי ע"כ יעו"ש. ובעמוד קל"ח הערנו במה שמקדים דם פסח לדם מילה, והרי